

Ook onderdanen onzer Koningin.

(Een bezoek aan de tamme Koeboes).

DOOR

WINTER.

Als controleur belast met het civiel gezag in de afdeling A. had ik den heer Z. vervangen en was sedert een week of vier op mijn nieuwe standplaats — die ik eveneens A. zal noemen — gevestigd. Erg aangenaam was het daar niet. In een mooi groot steenen huis zat ik daar moederziel alleen te midden van melankoliek stemmende moerassen. De kampong lag een heel eind van mijn woning aan de rivier, die ook mijn ruim woonerf bespoelde, zoo terdege bespoelde, dat de eerste week van mijn verblijf in het triestig oord, het geheel onder water stond en 't water soms tot aan de bovenste trap van mijn huis steeg. Het water en de sombere bosschen en moerassen om mij heen werkten drukkend op mijn gemoedsstemming, de myriaden muskieten voor wie het hier een aardsch paradijs was, vergolden mijn eenigst levensgenot, dat bestond in lectuur; de felle hitte van den dag, de nare vochtige warmte van den nacht en de akelige zoetachtige moeraslucht werkten verslappend op mijn gestel; het idee dat de naastbijzijnde Europeanen op een afstand van vijftig uren gaans van mij afwoonden, mocht wel iets gezelligs geven bij de gedachte dat de Europeanen, die de andere kanten uit woonden, om zoo te zeggen geheel onbereikbaar waren, maar vroolijk was dat toch ook niet; de wetenschap, dat hier in dit holle, eenzame huis al zooveel was geleden door koorts en andere ziekten, dat het verblijf in dit oord de grondslagen had gelegd van voor jarenlang bedorven levens, dat nog niet zoo heel lang geleden een controleur strijdensmoede tegen al wat hier zoo degenererend werkt, zich verdaan had; dat alles maakte het leven hier zoo naar en vervelend, dat alle wilskracht moest worden bijgebracht om het te kunnen uithouden.

Voordat mijn voorganger op een groot vlot, waarop hij een huisje had gebouwd voor zich en zijn gezin, zelfs een keuken, met al zijn hebben en houwen, waaronder allerlei pluimvee en ook een paar varkens, was afgereisd, had hij mij medegedeeld dat ik spoedig eens moest gaan naar de Koeboestrecken, omdat de Koeboes hoe langer hoe meer door Djambineezen werden gemolesteerd. Hij had de lange vermoeiende reis daarheen niet meer kunnen doen, daar hij, reeds eenigen tijd ziek zijnde, zijn overplaatsing had afgewacht. Veel wetenswaardigs, veel leerrijks had deze buitengewoon kundige oudere kollega mij medegedeeld en gretig had ik geluisterd naar hetgeen hij mij gaf uit zijn rijke ervaring. Jammer dat deze man, die zulk een uitstekend bestuurder had kunnen wezen, het gebrek had al te streng te zijn, crimineel streng, zelfs wreed in zijn strengheid. Haat van hoofden en bevolking nam hij daarom mede en na een lang lijden zou hij sterven aan het gif, dat de een of ander wraakzuchtige hand hem hier had toegediend. Dit behoort eigenlijk niet tot de mededeelingen over de Koeboes, die ik mij voorstelde te doen; het viel mij zoo uit de pen nu ik terugdenk aan die dagen van voorheen, toen deze controleur en zijn treurig lot zooveel indruk maakten op mijn ambtenaarsziel.

Toen ik nu zoowat vier weken te A. was geweest stond ik op zekeren dag tegen het vallen van den avond aan den oever van de eenzame rivier te staren op de onmetelijke wouden aan de overzijde. Ik voelde mij erg neerslachtig, tot welken toestand denkelijk wel ook had medegewerkt de omstandigheid dat ik al een paar weken lang slecht gevoed was. Op het plaatsje was namelijk niets te krijgen dan kippen, rijst, eieren, olie en gedroogde visch. Geslacht werd er slechts bij hoogst zeldzame gelegenheden; als men eens in een half jaar vleesch kon krijgen was dat al wel. Het weinige proviand dat ik had medegebracht was al lang op en de leeftocht in blikjes en stopflesschen, die ik wachtende was, kwamen maar niet, doordat de prauwvaart door het hoge water lang onmogelijk was geweest. Flauw en naar ik meende half verhongerd door dat nu al drie weken lang aldoor hetzelfde voedsel, waarvan ik bijna niet meer at, zoo verveelde het mij, was ik op het lumineuse idéé gekomen om een geitje te laten koopen en mij daarvan, gelijk Ezau dat voor zijn vader Isaac deed, een schotel toe te bereiden. De controleur had een geitje gewenscht

en weldra bracht men het arme diertje voor zijn aangezicht. Het zou drie gulden moeten kosten. Ik kocht het. Toen ik daar zoo stond met het geitenbokje voor me en een oppasser wachtende op het bevel om het te slachten, kreeg ik medelijden met het arme beestje, dat mij met zijn heldere oogjes aankeek als wilde het mij vragen: gij zult mij toch niet dooden? Ik kon het niet doen dat jonge vroolijke leven dooden voor een hapje eten. Laat dat beestje maar loopen, zeide ik tot den oppasser, het wordt niet geslacht en ik troostte mij zelf over de mij daarmede ontgane maaltijd van vleesch met de gedachte dat het toch niet lekker zou zijn geweest. Wie eet nu eigenlijk geit! Foei, alleen de heele arme lui in Holland. Het is geen kost.

Toen ik mijn troosteloos eenzaam huis — waarvan men zeker voor de vroolijkheid algemeen vertelde dat het een spookhuis was, een huis van onheil — wilde binnengaan, kwam er een inlander het erf op met haastigen tred. Hij was een groote kerel, half hoofd (regent), half maleier, half wilde. Deze man was het mohamedaansche hoofd van het, 't verst van mijn standplaats afgelegene landschap dat tot mijn afdeeling behoorde. Hij had het gezag over eenige dorpjes aan het uiteinde van mijn uiteinde der aarde en genoot eenig vertrouwen bij de ver in de bosschen levende Koeboes. Op gejaagden toon vertelde hij mij dat de Djambiërs, die aldoor Koeboes hadden opgevangen en als slaven naar hun land gebracht, nu een heele nederzetting Koeboes, waarmede hij handel dreef, hadden verjaagd en velen hunner gevangen genomen. Hij had zijn boodschap even aan mij overgebracht en wilde terugkeeren, naar zijn woning, zeven dagreizen van de mijne gelegen. Had hij geene moeite ontzien om door zijn lange reis misschien die arme natuurgenooten van nut te kunnen zijn, door te trachten hulp voor hen te erlangen tegen de Djambiërs, ik wilde voor Maharadja Singa (de groote koning Leeuw) — zoo was de hoogklinkende naam van dit landschapshoofd — niet onder doen en besloot zelf te gaan naar de Koeboes. De brave man was zeer verheugd over mijn besluit en verzocht verlof om onmiddellijk te mogen terugkeeren, om een en ander in gereedheid te brengen voor mijn ontvangst in zijn dorp. Ik liet dadelijk alles in orde maken om te kunnen vertrekken. Maharadja Singa nam de boodschap mede voor al de aan de rivier wonende hoofden, dat ze roeiers gereed moesten hebben, opdat ik, door dikwijls van roeiers te verwisselen, zoo snel mogelijk zou kunnen reizen. Mijn huis en mijn

omgeving, waar niets mij trok, zoo op stel en sprong voor langen tijd te verlaten, koste mij niets, het was mij eer een genoegen, ik vond het prettig er eens uit te kunnen trekken en had wel schik in den tocht die zeker interessant en avontuurlijk genoeg zou zijn. Het reisvaardig maken gaf nog al drukte. Kleederen, beddegoed met kussens en bultzak, mondkost, want verderop was men denkelijk nog minder goed gesorteerd dan op mijn standplaats, wapens, scherpe patronen, kruid en lood, petroleum, kaarsen, lucifers, koffie, thee, zout en wat al meer noodig was werd in de prauw gebracht. Om alles moest worden gedacht want als we in de bosschen der Koeboes zouden zijn konden we absoluut niets krijgen wat een Europeaan noodig heeft tot onderhoud des levens, gemak of versnapering. Den politie-oppassers en pradjoerits (politie-soldaten, geen militairen) veertien in getal werd bevolen mede te gaan met mij, uitgezonderd een minder valiede oppasser die voor de politie op mijn standplaats zou achter blijven. Die lieden hadden allen geweren, die hun van gouvernementswege waren verstrekt. Een paar lieden, die vroeger al eens wat hadden medegemaakt bij een opstand of bij het ageeren tegen rooverbenden, namen de uitnoodiging om mede te gaan gaarne aan; ze hadden er wel schik in, hoe zwaar en vermoeiend de tocht ook zijn zou.

We zouden dien eigen nacht nog vertrekken.

Vijf dagen na ons vertrek kwamen we tegen het vallen van den avond te Batoe Litjin, het dorp waar M. Singa woonde, aan. Hij, die in een heel klein kanootje had gereisd, was lang voor ons aangekomen en begroette aan het hoofd der dorpsbewoners met veel geraas makende muziek op trommen en bekkens in mij het hoofd van bestuur. Op onzindelijke koperen presenteerbladen bood men mij in olie gebakken koekjes van rijstemeel, pisang en onrijpe ananas. Beleefdheidshalve at ik een niet gebakken pisang; van die vieze koekjes te eten was mij te machtig, maar die vonden als delicatessie hun weg wel bij mijn gevolg.

Het dorp bestond uit niet meer dan een twintigtal huizen; het waren niet veel meer dan groote hutten op palen gebouwd. Elk ingezetene teelde zooveel rijst als hij voor zich en zijn gezin noodig had. Meer dan rijst, spaansche peper, een of twee soorten bladgroenten, vruchten, nu en dan een vischje uit de rivier en een enkele maal een stukje wildbraad is niet noodig om een lang

leven door te komen voor de eenvoudige dorpsbewoners van Batoe Litjin. Alleen door enkele geiten werd de veestapel hier vertegenwoordigd. Men had wel eens een paar koeien of karbouwen ingevoerd, doch had er te weinig voordeel van gehad om die proef te herhalen; altijd was het einde geweest: „soedah di makan matjan” (door tijgers verslonden). Winkels waren er niet, ambachtslieden waren er niet. Er was niets dan rijst en menschen, goede domme menschen, die niet de minste notitie hadden van beschaving, ontwikkeling, kunst of wetenschap. De hoogst ontwikkelden onder hen waren de dorpsdominee, die goed bidden kon maar wel een beetje te weinig ongeletterd was voor een wetenschappelijk man, want hij kon geen woord lezen of schrijven en het hoofd M. Singa, die het zoover had gebracht dat hij zijn naam kon teekenen; anders kon hij wel geen woord lezen of schrijven maar men respecteerde om die handteekening, die men hem had zien zetten of het maar zoo niets was, toch in hem de hooge intellectueele ontwikkeling. We bleven in onze prauw logeeren, waar we een kamertje hadden juist groot genoeg om er den bultzak in uit te leggen, en voor dat roefje een plaatsje waar een stoel kon staan, een knaapje en daar boven een hanglamp. Zulk een comfort kon men ons aan den wal niet geven, hoe goed men het ook meende. Ik geloof dat menigeen zijn oogen niet kon afhouden van de luxe die ik ten toon spreidde met mijn goedbrandende hanglamp en den stoel om op te zitten. Zoo zitten alleen de hoogsten op aarde zullen velen gedacht hebben, zoo heeft een gewoon mensch het niet. Algemeen was men verheugd over mijn komst want men haatte de Djambiërs en die mooie geweren had ik zeker niet voor niets meegenomen. Toen de avond was gevallen, was de heele mannelijke bevolking en ook de kinderen vereenigd op een groote zandplaat in de rivier, wier waterstand nu laag was. De vrouwen waren boven in het dorp, zich uitsloovende om koekjes te bakken voor de notabelsten van mijn gevolg, vooral voor die politieagenten met hun mooie baadjes, die misschien wel de vrijheid namen hun aan te zetten om hun culinaire bezigheid lang vol te houden. Mijn prauw lag aan de zandplaat, en zoo was het een aardig, landelijk groepje, beschenen door de maan van den schoonen, stillen tropischen nacht. In de prauw waren op bezoek M. Sinja, de dominee, een paar der strijders die op mijn verzoek waren medegereisd; voor in het kleine vaartuig lagen of zaten de roeiers als haringen op een gepakt, ook zij ontvingen

bezoekers, die op den rand van de schuit plaats namen. Ik geneerde mij niet en nuttigde mijn diner, bestaande uit een blikje soep en een blik hutspot met een glas wijn. Zelden — 't kan er haast niet mee door dat ik het vertel — heb ik een groot gezelschap zoo unaniem verontwaardigd gezien als tijdens dat diner, waarvan zij allen getuige waren. Een der bezoekers die erg tevreden en op zijn gemak vooruit op den prauwrand zat gehurkt, maakte zonder twijfel niet met opzet een geluid zooals men dat in fatsoenlijk gezelschap niet hoort. Algemeen was men méér dan geïndigneerd over het gedrag van den bezoeker — de inlanders hebben gewoonlijk heel nette manieren, die hun aangeboren schijnen te zijn — een klagend „ah” zooals de inlanders dat kunnen zeggen werd uit meer dan een mond gehoord en een oppasser die de eer van de controleurs domicilium meende te moeten verdedigen, smeed de vent, die zich zoo doodelijk schaamde dat hij niet wist waar zich te bergen, in het water. Ik had nooit zoo iets beleefd; dat in mijn presentie, van mij dien ze „radja” noemden, d. i. koning, doch we waren hier aan de uiteinden der beschaving, we waren daar nog eens aan herinnerd.

Laat in den avond werd aangediend Pa Kamaret. Dat was de man dien wij hebben moesten. Hij zou onze vertrouwde gids en onze tolk zijn. Zoo juist was hij van ver uit de wildernis waar hij honig en was was gaan inzamelen, in het dorp teruggekeerd. Hij had zijn werk daar in het bosch in den steek gelaten en was dadelijk naar Batoe Litjin gegaan toen men hem was komen boodschappen dat de controleur te B. Litjin zou komen en naar de Koeboes wilde gaan. Zonder Pa Kamaret kon hier niets gebeuren; bij alle gebeurtenissen van eenig belang was zijn wijze raad noodig. Hij was een man van gewicht in deze streken, die veel achting en vertrouwen genoot niet alleen bij de maleiers maar ook bij de Koeboes. Nu hij er was, was men gerust en zou de leiding van den verderen tocht in goede handen zijn. Toen ik hem daar op de zandplaat een paar sierlijke buigingen voor mij zag maken, waarbij hij zeer vormelijk een paar malen de hand aan het hoofd bracht om die bijna tot den grond te doen dalen, noodigde ik hem uit bij mij in de prauw te komen. Hij maakte een bijzonder gunstigen indruk op mij met zijn goedge oude tronie waaruit flinkheid en vastberadenheid sprak. De sigaar die ik hem aanbood scheen hem goed te smaken, zoo ook het glas wijn, dat hij, hoewel mohamedaan, met welbehagen dronk. Naar zijn interessante ver-

halen over de Koeboes en allerlei wederwaardigheden uit zijn meest in de bosschen doorgebracht leven, luisterde ik lang met genoegen evenals allen die dicht genoeg bij waren om de stem van den wijzen ouden man te hooren. Het was al laat geworden toen hij afscheid nam, maar 's morgens om vijf uur was hij al weer present. Nog geen half uur later nadat ik een lekker bad had genomen in de rivier en een kop koffie gedronken, waren wij op marsch naar de Koeboes. Onze weg was een boschpad ruim genoeg om achter elkaar loopend daarop ongehinderd voort te marcheeren. Pa Kamaret en een paar man liepen een eind voor ons uit met klewangs in de hand om, waar het pad geheel of gedeeltelijk was toegegroeid, de weelderige plantengroei weg te kappen. Met de lieden die ik van mijn standplaats had medegebracht en hen die zich onderweg bij ons hadden aangesloten om den tocht mede te maken, zoomede bijna alle mannen van Batoe Litjin was ons gezelschap ongeveer 100 man sterk. Het was een aardig gezicht om wanneer het terrein hier en daar wat open was die menschenmassa zich langs het kronkelend pad te zien voortbewegen als een reusachtige slang. Allen waren gewapend met klewangs en lansen; behalve mijn politiesoldaten waren er maar enkele lieden die schietgeweer hadden, oude vuursteengeweren en snaphanen, waarvan sommige stevig met rottan bijeengebonden, omdat zij geen geheel meer vormden. Toch wisten de eigenaars er het wild mede te raken en weerstonden die oude, roestige prullen den schok van de overtollig zware lading buskruit, waarmede de inlander gewoon is zijn geweer te vullen. Wild zagen we echter zoo goed als niet; voor zulk een talrijke menschenmassa ging het bijtijds op de vlucht.

Tegen den middag maakten we halt, om den inwendigen mensch wat te versterken van den medegebrachten leeftocht, en marcheerden toen weer door tot des namiddags vier uur. Geen enkel menschelijk wezen waren we dien middag tegengekomen in onze oneindige wildernis, die nooit door menschen werd betreden, behalve alleen door rondzwervende Koeboes of enkele Maleiers, die boschproducten inzamelden. Nog voor de avond was gevallen had men een paar hutjes gebouwd voor nachtverblijf en een groot vuur aangelegd dat het woud fantastisch verlichtte. Voor sommigen van de allernotabelsten van het reisgezelschap werd rijst gekookt, de overigen behielpen zich met een koude tafel plantaardig voedsel. Ik herstelde mijn krachten met een blik

soep en een blik hutspot en ontkurkte de eerste flesch wijn, die sedert de grondlegging der wereld in deze oorden werd gedronken.

Al vroeg legde ik mij ter ruste op den medegevoerden bultzak. De plechtige stilte in het woud werd alleen afgebroken door het tot ver in den omtrek weerklinkend erg druk en onrustig geblaf van siamangs (grootte zwarte langharige apen) die 's nachts zoo te keer gaan als er een tijger in de buurt is; door den akelig klinkenden kreet eens nachtvogels en door het doordringend gesjirp van krekels. De schelle schreeuw van het hert en het even als dat geluid klinkend, doch veel doordringender gillette des koningstijgers, dat men 's nachts vaak hoort in de wouden van Sumatra, misten wij in het op den mensch altijd indruk makend nachtelijk orkest der wildernis, waarbij men, als men veilig is, zoo heerlijk rustig inslaapt. Mijn inlanders hielden zich kalm en rustig, degenen hunner die begonnen te babbelen en te boomen werden door M. Singa, door Pa Kamaret of een der politiedienaren het zwijgen opgelegd. Zoo sliep ik heerlijk na de lange wandeling van dien dag en marcheerde verkwikt en gesterkt door den slaap den volgenden morgen met het aanbreken van den dag weer aan het hoofd mijner gezellen. Nu en dan trokken we door een beekje, waarvan het kristalheldere water ons verleidde om te drinken. Een paar malen zagen we een wild varken, anders hadden we geenerlei ontmoetingen.

De vele tijgers, panters, olifanten, herten, beeren, rhinocerossen en de vele andere diersoorten die in deze bosschen huisden, ze bleven ons allen uit den weg.

De rijke flora van het tropische oerwoud trok onze aandacht niet dan alleen als we opvallend veel orchideën zagen geslingerd om de reuzen van het woud, ze met hun wonderschoone bloemen prachtig tooiend als met een feestkleed der natuur, als we een reusachtige lijkenbloem zagen, waarvan we al lang te voren de akelige stank hadden geroken, een paddestoel schoon van vorm en van kleur en groot genoeg om een klein kind tot badkuipje te dienen bewonderden, of niet konden nalaten in het voorbijgaan het schoone te waardeeren van een of andere groote fraaie boom, vol, overvol versierd met roode of gele bloemen, die daar stond als een in de aarde geplant reuzenbouquet.

Tegen den middag kwam Pa Kamaret in stede van in de voorhoede in mijn nabijheid loopen en vroeg mij wat ik wenschte te doen, nu op een geschikt plekje wat rusten en eten of maar

door marcheeren, want we naderden al aardig. Om hoe laat we er denkelijk zouden wezen vroeg ik hem niet, want zijn tijdrekening was een andere dan de mijne. Hij wist hoever de dag gevorderd was aan de schaduw der hem omringende voorwerpen of aan andere hem nooit bedriegende kenteekenen in de natuur; tusschen het vallen van den nacht en het aanbreken van den morgen hield het gekraai van hanen hem voldoende op de hoogte van den tijd als hij daar rekening mee wilde houden; om den tijd van een zakuurwerk gaf hij niet. Dat wist hij mij wel duidelijk te maken dat we er nog lang voor den avond zouden zijn als we flink voortstapten. Ik dacht het is 't beste om een oogenblikje te rusten en maar geen warm eten gereed te maken, als we dan op de plaats van onze bestemming waren gekomen konden we op ons gemak een maaltijd toebereiden. Pa Kamaret oordeelde dat ook beter. Hij scheen niets vermoeid te zijn, de man die toch zeker een goede zestiger was. Tevreden en opgeruimd marcheerde hij weer vooraan met de mannen die handig en vlug wegkaptten al wat ons zou kunnen hinderen in het voortgaan; waar dit veel moeite gaf moedigde hij hen aan door een opwekkend woord of een kwinkslag die hij ten beste gaf en de lui in een goed humeur hield.

We zijn er, zeide hij eindelijk, terwijl hij van een der struiken en passant een blaadje plukte dat hij ter aarde wierp. Sommigen, ook M. Singa en ik deden dat even als hij. Tegelijk met een groet scheen het een teeken te zijn dat men kwam met vrede-lievende bedoelingen en ook weer in vrede hoopte uit te gaan.

We betraden een klein pleintje, waar het bosch schoon was weggekapt. Aan de vier zijden er van stonden tegen den boschrand op hooge stokken en bamboes een aantal hutten gebouwd van bamboe, boomschors en gedekt met groote droge boombladeren en takkebossen. Geen menschelijk wezen was er in de nederzetting; geen enkel huisdier, geen enkel stuk pluimvee merkte men op; in de hutten was geen enkel meubelstuk of wat daar maar iets van had. Toch was men hier in het brandpunt der beschaving. In deze onmetelijke wildernissen was deze plaats zoo iets als Parijs en Weenen in Europa. Een goed schoongemaakt pleintje, een aantal hutten, die de nederzetting het aanzien gaven van een dorpje! In de oogen der Koeboes die zoo maar in de bosschen leefden, dan hier dan daar, niet aan een bepaalde plek gebonden, was dat een comfort, een luxe waarover misschien menige bejaarde

Koeboe de schouders ophaalde, daarbij denkende aan ontarding van het Koeboeleven. De meeste Koeboes zouden zich niet op hun gemak hebben gevoeld hier waar voor hen te veel weelde heerschte, waar de thans afwezigen kleedingstukken hadden haast zoo mooi als de maleiers, sarongs, kains en baadjes, waar men dikwijls rijst at, vaak wat aardig voorzien was van tabak, waar zelfs naar men had hooren vertellen een der Koeboes een geweer had. Menig Koeboe was schuw en verlegen voor de stamgenooten die zoo mooi woonden, die zoo verfijnd en beschaafd waren, die zooveel contact hadden met de buitenwereld, soms boodschappen ontvingen niet alleen van het hoofd van Batoe Litjin, maar zelfs — 't was haast niet te gelooven — van den hoogen heer, den grooten Koning die te A. woonde (de controleur).

Zoo als ik zeide van de in de oogen hunner stamgenooten zoo beschaafde Koeboes die hier woonden was niemand te zien. Waar waren ze? Misschien allen geroofd door de Djambiërs en door dezen als slaven naar hun land gebracht, mogelijk ook waren ze in de bosschen gevlucht om zich te verbergen voor de Djambiërs, die hun daar niet zoo gemakkelijk zouden kunnen krijgen als in hun dorp, zal ik het maar noemen. De weelde van zoo mooi te wonen was hun veiligheid dus al noodlottig, zal menig Koeboe, die de levenswijze der voorvaderen was blijven volgen, hebben gedacht. Waren ze in de bosschen, dan dacht het mij het beste om eens een paar geweerschoten te doen. Licht zou er dan een eens komen loeren wat dat was en met zijn scherpe oogen lieden van Batoe Litjin opmerkende zou men gerust worden en zouden wel gauw al de bewoners terugkeeren op de plaats waar ze dan weer veilig zouden zijn. Pa Kamaret raade mij af om te schieten; hij zou met een hard stuk hout op een uitgeholde boom slaan in een cadans die men als roepstem zou onderkennen. Spoedig had hij gevonden wat hij nodig had en weerklonk het geluid van zijn tongtong tot ver in de bosschen. Het eenzame pleintje zag er nu vroolijk genoeg uit met al die manschappen van het verlossingsleger in het midden waarvan ik was gezeten op den meegebrachten kist met scherpe patronen, omgeven van mijn staf-officieren M. Singa, Pa Kamaret, Naher en nog een paar hoofden die mij van uit mijn standplaats waren gevolgd. We hadden nog heel wat te doen alvorens behoorlijk orde was gesteld op de inkwartiering, kampeering, en wat verder betrekking had op de intendancedienst, om dan straks als we zouden gegeten hebben

eens kalm te bepraten en te overdenken wat we zouden doen tot bereiking van het doel waarvoor we hier gekomen waren. Ook in dit opzicht een slecht krijgoverste, dacht ik het eerst aan mijn eigen huisvesting en voeding; mijn manschappen volgzzaam, gehoorzaam en gewillig als zoete kinderen zouden wel wachten op een welverdiende buikvulling totdat we wat op streek waren. Een der hutten die mij het zindelijkst toescheen koos ik als mijn kwartier. M. Singa schudde eens flink aan de stijlen van het huisje om zich te overtuigen of het sterk genoeg was; de hooge dunne zuiltjes waarop het gebouwtje rustte hadden wat versterking nodig die straks zou worden aangebracht, ook zou er een laddertje moeten worden geïmproviseerd om erin te klimmen in stede van de bamboe met inkepingen die als trap dienst moest doen en waarlangs ik mij niet naar boven waagde. In minder dan geen tijd was de bamboezen ladder klaar en bracht men de kisten met vivres naar boven. Ik wilde die in huis hebben, wijl zij mij moesten dienen voor tafel en stoelen. De hanglamp uit de prauw werd opgehangen en met petroleum gevuld, de bultzak en kussens op den vloer gelegd en ik was ingericht in mijn bij de geringste beweging als een schip wiegelende woning. Een paar blikken werden geopend en terwijl men beneden den inhoud ging warm maken, schonk ik mij een lekkere whiskey soda, stak een sigaar op en zag boven aan den trap van mijn duiventil gezeten neer op de menigte daar beneden mij. De meesten zaten rustig één sigarette te rooken, overigens was er nog een heele bedrijvigheid. Men maakte vuren aan op het pleintje om eten te koken; met het toebereiden van mijn voedsel was men al bezig, in bamboezen kokers droeg men water aan uit een bron in het bosch, een oppasser slachtte een paar kippen, een ander voerde de medegebrachte slachtkippen, af en aan gingen er lieden die behoefte hadden zich wat te verfrischen door een lekker bad, anderen kaptten hout voor brandstof, de korporaal der pradjoerits gaf rijst uit voor zijn manschappen, M. Singa hield toezicht op het verstrekken van rijst voor al het andere volk. Het was een aardige vroolijke drukte, waarvan de roezemoes nu en dan werd overstemd door het krachtig geluid van den tontong, die Pa Kamaret telkens lang achtereen liet slaan als een roepstem tot de Koeboes om terug te keeren. Langzamerhand waren onze lieden zich gaan opschieten onder de hoog boven den grond gebouwde hutten, het pleintje werd toen weer vrij en ik

gaf last dat dit zoo zou blijven. Toen maar heel primitief weg vlak in de nabijheid in het bosch een paar groote barakken waren gebouwd, bleven ze van zelf daar om mij wat vrij te laten en ook om zelf wat vrijer te zijn. Toen ik zat te eten, kwam de wachthebbende oppasser mij melden dat de Koeboes waren gekomen. Ik stond dadelijk op doch zag geen Koeboes. Zeker schuw en bang voor al dat volk waren ze, nadat Pa Kamaret hen had gezegd te blijven, dadelijk in een der huisjes gekropen. Mij weer teruggetrokken hebbende om mijn maaltijd voort te zetten, kwam de oppasser nogmaals naar boven klimmen en zeide dat er weer Koeboes waren gekomen. Allah toean telandjang betoel (God menheer, volstrekt naakt). Kort daarop zag ik hen uit een der hutten komen, maar ze hadden een oud stuk kain om hun lendenen; een zelfs een open baadje. Er waren er nog meer gekomen maar vlug als katten in de huizen gegaan om daar wat toilet te maken, waartoe een oud stuk lap voldoende was. Ik wilde hen nu toch eens zien in hun gewonen doen, zooals ze in de bosschen rondwandelden en gaf last dat de Koeboes die nog moesten komen niet in de huizen zouden gaan, maar eerst in hun boschtoilet voor mij zouden worden gebracht. Dat geschiedde toen natuurlijk ook naar het machtig woord des controleurs en niet lang duurde het of Père Kamaret bracht voor mij een klein gezelschap dames en heeren. Het bestond uit drie mannen, een oude vrouw, een jonge vrouw met een zuigend kind aan de borst, een opgeschoten knaap en een klein meisje. Met hun allen hadden ze aan twee lapjes goed en drie ceintures, alzoo vijf kleedingstukken met z'n achten. Het kleine meisje was naakt evenals de zuigeling, ook de jonge knaap stond daar voor mij als de naakte waarheid; de beide dames droegen elk een lap om de heupen die maar tot hoog boven de knieën reikte. Van de mannen kon men ook wel zeggen dat ze naakt waren, want hun eenigste bedekking was een opgerolde lap die zij om het middel hadden en die tusschen de beenen was doorgetrokken; zoo iets als een paard opgetuigd alleen met een staatriem. Op de bloote billen klapte, als zij liepen, zeer martiaal de breede houten schede van hun klewang (zwaard). Het waren leelijke vertegenwoordigers van het geslacht „homo sapiens”. Ze zagen er verarmoed uit, lang niet zoo flink en krachtig gebouwd als de Dajaks op Borneo; ook waren ze niet zoo licht van kleur; even donker als maleiers waren ze, 't geen mij bevreedde van menschen die altijd in de bosschen leefden. Een leelijk gezicht was

het de dorre, languitgerekte tot bijna op den buik reikende borsten der zogende vrouw te zien. Men moge zeggen wat men wil, maar ik geloof dat het toch nog zoo slecht niet is als dames een corset dragen; zoo onaestetisch als met deze vrouw wordt het dan toch niet gesteld. Het gelaat van de oudste vrouw beviel mij wel; het had in uitdrukking werkelijk veel van menige deftige dame in Holland; het had bij iets goedigs, iets vriendelijks ook iets schranders. Ze geleeke wel niet sprekend op freule die of die in den Haag, maar waarom zou ze niet dezelfde gelaatsuitdrukking kunnen hebben; beide zijn menschen, beide zijn vrouwen en naar dien alle menschen broeders en zusters zijn, staan ze elkaar na.

Daar een kontroleur voor alles staat in zijn afdeeling, ook medicijnen toedienen moet aan hen die daarom verzoeken, achtte ik het noodig om voor die lieden die er zoo slecht doorvoed uitzagen, eens als medicijnmeester op te treden en liet hun een borrel schenken. Ik dacht dat zal hen goed doen. Blijkbaar deed het hun goed. Ze vonden het heerlijk den puren jenever. De mannen ziende dat er geen knoopen inzaten, sloegen de niet te groote hartversterking in eens naar binnen en smakten daarna met de lippen. De oude dame — ik schatte haar op even veertig jaar en dat is niet jong meer voor een Koeboe — deftig als ze zich voordeed dronk ze haar borrel langzaam bij teugjes; met de oogen, beurtelings omhoog geslagen en dicht geknepen savouereerde zij den drank.

Toen het op was smakte ook zij met de lippen en likte ze af, dat was nu niet deftig, maar ik geloof dat ze zoo deed omdat het haar zoo goed gesmaakt had, dat ze nog wel een duplicaatje zou willen hebben; maar te bescheiden was om het te vragen. Ze kreeg echter niets meer. De moeder van den zuigeling dronk ook, gaf wat aan het meisje en wilde ook de zuigeling ervan laten drinken in haar moederlijke teederheid, ik hield haar daar echter van terug. Aan de naakte waarheid zag ik dat zij hunkerde om ook een glaasje te krijgen; ik gaf daarom den kwa-jongen ook een borreltje. Het zoo jong al sterke drank gebruiken zou voor hem niet gevaarlijk kunnen worden, want het zou wel het eerste en het laatste „slokke” zijn in zijn leven; geen gevaar was er dat hij aan den drank zou raken. Niet te roijaal mogende zijn met mijn sigaren, presenteerde ik alleen de oude dame een sigaar. Ze stak die aan, rookte eenige trekken en gaf hem toen aan een der mannen. De sigaar ging verder van hand tot hand

tot hij op was. Daar kwam waarachtig een vrouw uit het bosch de nederzetting binnen, hoe zal ik het zeggen „al te sterk gedecolleteerd”, is niet genoeg. Nu het was meer dan dat. Ik geloof wel dat ze een soort staatriem droeg, schaamte en eerbaarheid had ze zeker, maar toen ik met de hand wuivende Pa Kamaret beduidde dat hij haar maar haar gang moest laten gaan, vloog zij, die ik niet geloof dat een vaste modiste had, in een huis en lachten de maleiers om het hier heel gewoon luchtig dameswandeltoilet Meer dan een „terlaloe” (hier zoo iets als „’t is wat te erg”) werd gehoord uit den mond van hen die met mij van verre waren gekomen en nog nooit Koeboe belering hadden gezien.

Ik wil nu niet meer schrijven over den tooi van medemenschen, vooral niet over die van dames. Mocht er te eeniger tijd eens een wetenschappelijk werk worden opgezet over ethnographie van de volken van onzen Archipel en daarin ook ernstige studie over de zeden en gewoonten der Koeboes worden opgenomen, dan wil ik mij wat dat gedeelte van het boek betreft wel belasten met het hoofdstuk „Kleederdracht”, ook al heb ik het dan bijzonder druk met ander werk.

De avond was gevallen en er kwamen nu geen andere Koeboes meer uit de rimboe in het dorpje terug. Die dien dag waren gekomen bleven in het dorp overnachten en schenen zich zeer op hun gemak te voelen te midden van al de vreemdelingen, die zij wisten dat hun niet alleen goen kwaad zouden doen, maar op wier bescherming zij konden rekenen. Den laatsten tijd hadden ze heel veel last gehad van de Djambiërs. vertelden ze ons, zoodat ze zich reeds een heelen tijd niet veilig hadden geacht in het dorp en daarom maar in de rimboe waren verbleven. Eerst hadden de Djambiërs een paar Koeboes geroofd en die medegenomen naar hun land waar men ze tot slaven had gemaakt. Na eenigen tijd hadden ze echter weten te ontvluchten en waren in het dorp teruggekeerd. Djambiërs waren toen daar gekomen om ze op te eischen onder het voorwendsel dat ze geldelijke schuld aan hen hadden wegens genoten voeding en kleeding, doch ze hadden niet mede willen gaan terug naar Djambi en waren het bosch ingevlucht. Sedert waren er meermalen Djambiërs in de Koeboenederzetting gekomen om lieden te rooven. De Koeboes durfden hen niet aan en zochten altijd hun heil in de vlucht. Men dacht er nu ernstig aan om ver van deze plaats

zich te gaan vestigen en zocht naar een streek in de bosschen waar de gelegenheid om in hun onderhoud te voorzien gunstig was en vanwaar zij ook naar Batoe Litjin konden gaan om de door hen verzamelde boschproducten aan handelaren, die daar nu en dan met een prauw kwamen en tijdelijk verbleven van de hand te zetten, want de last die zij hier nu hadden van de Djambiers zou wel niet ophouden dan door doodslag of slavernij. Sedert een handlanger van het naburige Djambische hoofd Raden Abdoel Rachman in hun dorp was geweest om voor en namens dezen de schoone Kemhang manies tot bijzit te vragen, om zoo te zeggen te eischen, zou men niet aflaten voor en aleer de trots van hun stam, het mooie Koeboemeisje in handen was van dien ouden wellusteling en men wilde haar niet geven tot een leven eerst van gevangenschap, daarna van zeer harde slavernij; dat dan zeker haar lot zou zijn. Nadat de Koeboes zoo 't een en ander hadden verteld aan mij van hun zorgen en nooden — Pa Kamaret had daarbij als tolk gefungeerd — wist ik al gauw precies hoe de zaken stonden. Alles was hier zoo eenvoudig dat men niet diep hoefde te denken om te vatten. Dien avond nog liet ik een brief schrijven aan Raden Abdoel Rachman waarbij ik hem uitnoodigde een onderhoud met mij te hebben op de grens van ons gebied met het Djambische rijk en dat ik het aan hem overliet het tijdstip daarvan te bepalen om geen tijdverlies te hebben met het over en weer zenden van boodschappen. Ik had er wel niet veel hoop op dat hij zou komen, hij zou, zooals zulke lui dat gemeenlijk doen, excuses maken dat hij niet kon komen wegens de ziekte van een zijner kinderen, een of ander feest dat zou worden gehouden of iets van dien aard.

Eigenlijk moest hij wel komen want zijn Sultan was een vasal van onzen koning en ik vertegenwoordigde het Nederlandsch gezag op de plaats vanwaar ik schreef, ik was een agent daarvan die hij niet nieëren kon. De brief werd ter hand gesteld aan twee mannen van Batoe Litjin die al meer in de bovenlanden van Djambi waren geweest en die daarmede den volgenden morgen bij het aanbreken van den dag op reis zouden gaan.

Onze dag welbestede zijnde, legde ik mij ter ruste in mijn duiventil en sliep daar heerlijk tot aan den morgen aan één stuk door zonder zelfs van de Koeboe-jonkvrouw te droomen.

Den volgenden morgen had ik een lekker bad genomen aan de bron, mijn salon ingericht, door alles wat ik zoo dien dag noodig

had bij de hand te zetten, mijn goed laten wasschen door een der pradjoerits en een lekker ontbijt klaar gemaakt waarvan ik had genoten met den gezonden honger van een voetreiziger en zat toen vergenoegd wat te luieren boven aan den trap van mijn duiventil in het streelende, gelukkige gevoel van mijn hooge groote macht, een macht zooals in Europa thans door vorsten niet wordt gekend, want woorden waren zelfs niet noodig om te bevelen wat ik bevelen wilde, een werk was een gebod en de gehoorzaamheid mijner onderhoorigen was van een ideale volmaaktheid. Het pleintje was gedrapeerd met mijn flanelletjes en andere kleedingstukken die flink uitgewasschen aan rottan touwen te drogen hingen in de felle zon; mijn volk was in het bosch om materialen bij een te brengen voor de barakken waar het zou huizen. Ik verveelde mij niet; ik vond het hier heel aardig en wilde eens een buurpraatje gaan maken bij mijn kennissen b.v. bij de deftige dame, wie het borreltje zoo goed had gesmaakt. Daar kwam ze juist aan gaande naar mijn woonplaats. Beneden aan de trap bleef zij staan en bood mij als geschenk aan een fraai parkietje dat ze had medegebracht. Het geschenk was mij des te liever omdat dankbaarheid in haar oogen was te lezen, uit haar geheele gelaat in volheid straalde; dankbaarheid dat ik haar Koeboestam ter hulpe was gekomen in den nood. Ik apprecieerde het cadeau van haar die niets te geven had en zeker ernstig had moeten bedenken of er niet iets was waarmede ze haar erkentelijkheid kon toonen. Op mijn vragen daarnaar antwoordde ze dat ze Pi-i heette, en weduwe was en op mijn toen ik hem geuit had mij erg onnoozel voorkomende vraag waar haar man was gestorven, antwoordde ze „mati di rimboe” (overleden in het bosch). Alles gebeurde hier in en door de rimboe. Om de drie woorden bijna hoorde men het woord „rimboe” als een Koeboe iets vertelde. Het was rimboe en nog eens rimboe; de rimboe was alles, het heelal, daar was hun vreugde, hun smart, hun leven. Een oude, door mijn voorgangers wat verwende pradjoerit, die voor mijn goed zorgde, verzocht boven te mogeu komen en weinig galant voor de dame heengaande, kwam hij tot mij en deelde mij als ware het iets geheims mede dat het meisje was gekomen. Eenige oogenblikken later kwam Naher, een maleisch hoofd die mij van mijn standplaats waar hij voor zaken was, was gevolgd, mij hetzelfde rapporteeren.

Deze oude Don Juan, die ik om zijn grappen en altijd vroolijk

humeur gaarne mocht lijden, gaf mij op zulk een uiterst kiesche wijze dat ik er heusch niet kwaad om zou kunnen worden te kennen dat de beauty der wildernis voor mij wat een aardig passe-temps kon zijn gedurende ons verblijf in dit oord. Hij sprak zoo uit vriendelijkheid, want hij mocht mij wel lijden en was gaarne goede vrienden met zijn baas, die hem, op zijn ouden dag door de volkskeuze tot hoofd geroepen, in dat ambt had bevestigd. Ik antwoordde hem echter met een streng woord, waaruit de slimme vogel kon opmaken dat ik mijn hoofden niet op die wijze als makelaar noodig had. Terwijl ik bezig was den immoreelen Naher een klein lesje te geven, zag ik Kembang manies uit een der woningen afdalen en het pleintje oversteken om water te gaan halen uit de bron, want ze had een dikke bamboe bij zich, die bij de Koeboes evenals bij de maleiers als emmer dient. Ze was waarlijk een flinke deern met een prachtig lichaam, waarvan men bij haar echter niet zoo veel te zien kreeg als bij Pi-i en de andere dames, want ze droeg een kain die van halverwege de borsten tot aan de knieën reikte. Ze was eer groot dan klein; het mollige en toch soepele, elastieke lichaam, dat in dat toilet zoo fraai uitkwam in zijn heerlijke vormen deed een krachtig beroep op de zinnelijkheid. Haar gelaat zou hoogere passie dan zinnelijkheid kunnen inboezemen, want het had behalve het mooie meisjesachtige een lieve zachte uitdrukking, die een man zou kunnen brengen tot vriendschap, trouw, liefde. Ze had de, indische meisjes zoo goed staande, lichtgele kleur, prachtige tanden en donkere oogen, schoon als veel oostersche vrouwen die hebben, die fluweelen oogen die zoo gevaarlijk zijn voor de zielsrust van hen op wie zij lichten. Een liefelijke verschijning was ze zooals ze daar in haar jeugd en schoonheid met een roode boschbloem gestoken in heur haar voorbij mij heen ging naar de bron; werkelijk ze was het waard dat men haar heette „lieve bloem“, Kembang manies.

Den avond van dien dag waren alle Koeboes die in de nederzetting thuis hoorden daar terug, zoowat vijf en twintig personen. Kinderen waren er weinig, dat wel denkelijk daaraan moet worden toegeschreven dat de sterfte onder hen zeer groot moet zijn, tengevolge van de moeizame en gevaarvolle levenswijze die zij met hun ouders leiden. De kinderen die er waren zagen er niet voordeelig uit. Zweeren, huidziekte, wonden en andere beschadigingen, die het leven in de bosschen het menschelijk lichaam aandoet,

kwamen betrekkelijk weinig voor onder de kinderen, zoowel als onder de ouderen. Dat viel mij erg mede, maar er waren er velen die naar mijn ideeé wat versterkende middelen noodig hadden en die ik zoo gaarne eens een tijd lang flink en geregeld zou willen laten dineeren. Doch dat ging niet en moest ik er mij toe bepalen om hun nu en dan wat rijst te geven en een enkele maal aan een oud man een glas wijn of sterke drank. Mevrouw de weduwe Pi-i, met wie ik bijzonder sympathiseerde kreeg dikwijls een slokje, soms sopi-manies (anissette) dat ze erg lekker vond.

Ik vond het gepast om de terugkeer der Koeboes eens met een partij te vieren en daar het mooie maneschijn was maar dadelijk van het denkbeeld tot de daad komende zeide ik dat er gedanst moest worden. Een beetje verlegen was men, misschien omdat men zich schaamde dat men niet mooi dansen kon gelijk de Djambiërs en de Maleiers. Ze wilden wel, de goedige en erg gewillige natuurmenschen, maar toch was er krachtige aanmoediging van M. Singa en Pa Kamaret noodig om te beginnen. Toen ging het ook flink en danste de geheele bevolking, mannen, vrouwen en kinderen er op los in een wilden dans, die bestond in het, achter elkaar springende en schreeuwende, zich in een groote cirkel voortbewegen. We zullen maar zeggen dat het de polonaise was. Daar men echter geen andere dansen kende was het heele bal niets dan zulke polonaises. De tweede dans was eigenlijk de opening van het bal. Hij had toen zelfs een deftig, een officieel karakter, want de bestuurder, de civiele gezaghebber deed de dansers de eer aan voor te gaan. Ik liep maar in een gewonen stap den cirkel rond, achter mij de notabelsten van mijn reisgezelschap en daarachter de Koeboes. Na een of twee rondgangen trok ik mij terug en bleef staan aanzien den dansenden troep. De dans werd hoe langer hoe geanimeerder, het was een spektakel van geweld. Het orkest, dat bestond uit een paar Koeboes die snel en hard op bamboezen en stukken hout sloegen, al gauw versterkt door een paar pradjoerits die er schik in hadden in zulk een orkest mede te spelen, gaf de cadans aan op oorverdoovende wijs. Ten slotte danste alles mede, behalve de mindere luidjes van mijn gevolg. M. Singa danste, Naher maakte prachtige schuivers met zijn lange beenen, onder zijn sierlijk dansen en springen schertste hij tegen de vrouwen en moedigde hij hen aan, de oude Pa Kamaret danste ondanks zijn kleine zeventig jaren als een jonge kerel, oude stramme Koeboes haalden hun hart op aan den dans naar

de wijze hunner vaderen. De maleiers dansten mooi en sierlijk, de Koeboes deden niet veel anders dan springen en hard stampen met de voeten. Het was een luidruchtig en vermoeiend genot; mevrouw Pi-i parelden de zweetdruppels op het gelaat, terwijl ze door Naher steeds aangezet met de woorden „ajo Pi-i” (vooruit Pi-i) al wilder en krachtiger danste. Zeer merkwaardig vond ik het dat deze lieden precies zoo dansten als de Dajaksche Boekits in de bovenlanden van Riam Kiwa op Borneo. De partij geleek zoo op partijen die ik daar had bijgewoond, dat ik mij soms waande te zijn in de binnenlanden van Borneo. Op dit Koeboebal dronk men echter niet; men had hier nooit iets te drinken dan water. Toen ik genoeg had van het bal bedacht ik mij dat ik nog wel wat anders had dan dien klaren drank en ging aan de opening van mijn duiventil een glas wijn zitten drinken. Pa Kamaret danste ook niet meer; en toen ik hem daar beneden zag staan, wenkte ik hem bij mij te komen en bood hem een glas wijn aan. We gingen toen wat zitten praten en vroeg ik hem zoo een en ander betreffende de levenswijze der Koeboes. Op mijn eerste vragen, waarom die lieden zooveel verschillen van de volken die de landen bewonen die hun bosschen enclaveeren, wist hij mij niet afdoende te antwoorden. Lieden van zijn soort hebben weinig gevoel voor historie; dat schoone vak van wetenschap achten ze vrijwel onnut. Nemen wij Pa Kamaret zijn onkunde wat betreft den oorsprong der Koeboes niet kwalijk, niemand kent die met juistheid. Langs de lange grens van de residentie Palembang met het Djambische Rijk, dus bijna over de heele breedte van Sumatra, wonen in de uitgestrekte oerbosschen de Koeboes, alzoo tusschen twee volken in, die in godsdienst, zeden en gewoonten niet of bijna niet van elkaar verschillen. Zijn de Koeboes de voorvaderen der Palembangers en Djambiërs, dan wel deze de voorvaderen van de verwilderde nazaten? Het is een vraag even moeilijk te beantwoorden als die: wat er het eerst was de kip of het ei. Men kan aannemen dat oorspronkelijk Palembang en Djambi, de bovenlanden dezer oude Sultansrijken ten minste, waren bevolkt met lieden zooals nu de Koeboes zijn. De tijd van vele eeuwen en invloeden van buiten af brachten meer beschaving en bleven ten slotte in de diepste wildernissen over zij, wie die invloeden en beschaving daar niet hadden kunnen bereiken. Men kan ook aannemen, en mij lijkt meest aannemelijk deze meening van ontwikkelde inlanders, dat tijdens het Sultansbestuur slaven hun

ondragelijk lot of hun met een wreeden dood bedreigd leven zijn ontvlucht door zich in de rimboe te gaan verbergen en deze lieden de voorouders der Koeboes zijn, alzoo de Koeboes van de Palembangers, misschien ook van de Djambiërs, want ook in Djambi waren wreede sultans en hoofden, afstammen. Vele lieden, reeksen van jaren lang, zouden dan op die wijze het verblijf in de bosschen moeten zijn gaan prefereeren boven een leven onder wreede tyrannie, want er zijn nog veel Koeboes, vele honderden zeker, misschien meer, en de sterfte onder hen moet altijd groot zijn geweest door een leven onder zeer ongunstige conditiën, daarbij zijn ze vroeg oud en versleten en dan voor de vermeerdering van hun geslacht weinig waard. Het kan dat die voortdurende exodus door ontvluchting en onttrekking aan een te ellendig lot tot het aanzijn der thans levende Koeboes heeft geleid, want de wreedheid der vorsten was groot, die van hun handlangers niet minder.

Het ligt niet in mijn plan hier iets mede te deelen van de wreede en drukkende handelingen der vorsten van Palembang, waaronder zoo zwaar en bitter is geleden. Een heel gewoon staaltje van wreedheid van een dezer indische despoten zij hier echter medegedeeld bij wijze van proefje.

Een der Sultans deed een gelofte dat als iets dat hij gaarne wenschte — iets dat natuurlijk niet van menschen afhing — werd verwezenlijkt hij een gantang (een inhoudsmaat zoo groot als een kleine emmer) menschenoogen zou offeren op de plaats waar de beschermgeest heette rond te waren. Het ellendige wezen hield zijn gelofte — schending zou hem noodlottig zijn — en liet overal door met macht bekleedde handlangers lieden een oog uitsteken, en bij de allergeeringste tegenspraak beide oogen uithalen.

Zoo ging het vroeger in Indië toe; ook de wreede Sultan Sleman van Martapoera offerde in zijn tijd op de goenoeg Batoe Besi een gantang menschenoogen. Doch *revenons à nos moutons*. Honderden, duizenden zouden in den loop der jaren uit vrees voor zulke en andere vorstengrillen de rimboe hebben gezocht en daar in de rimboe het leven op een bepaalde plek onmogelijk is wijl die plek uitgeput raakt aan wild, boschvruchten enz., hebben ze zich gaandeweg verspreid over het onmetelijk territoir ware thans met kleine groepjes de Koeboes zijn verspreid.

De Koeboes bij wie ik de bovenbeschreven danspartij bijwoonde zijn de beschaafdste soort die er is. Het zijn de tamme Koeboes.

De andere — goedaardig van karakter als de „tamme” — komen in levenswijze de dieren der wildernis meer nabij; velen zijn er die in de wildernissen ronddoolen zonder ooit een dak boven hun hoofd te hebben dan de kruinen der boomen en het uitspannel des hemels, die 's nachts als de apen in boomen slapen om niet door tijgers en slangen het treurig leven te verliezen, die daar dan slapen in de helsche temptatie van legioenen muskieten en de zeer pijnlijke steken van roode mieren en onder allerlei plagen. Schoon, grootsch, indrukwekkend moge de rimboe zijn, daarin te leven als Koeboe is zwaar en hard.

Pa Kamaret, die het in zijn huisje te Batoe-Litjin ook vrij wat aangener vond dan in de rimboe, waarin hij zoovele dagen zijns leven had moeten doorbrengen, vertelde mij hoe toch de rimboe de Koeboes trekt.

Een onweerstaanbare aantrekkingskracht schijnt ze te hebben voor hen die gewoon zijn daarin te leven. De herinnering er aan wekt een geweldig heimwee op bij hen die haar hebben verlaten, zij het ook voor veel gunstiger levensconditiën.

Het is gebeurd dat Koeboevrouwen maleische mannen zijn gevolgd naar de dorpen der maleiers, waar zij geheel vrij waren voor de gevaren der wildernis, waar zij beter gevoed en gehuisvest werden, waar een man hen liefhad, doende wat hij kon om hen gelukkig te maken en te behouden. Ze hielden het uit, die enkele vrouwen die met maleiers gehuwd waren, allerhoogstens tot twee, drie jaren toe, maar dan waren op een goeden dag de vogeltjes weer gevlogen, als er Koeboes in den omtrek rondzwierven, bij wie ze zich aansloten, en dan eindelijk en ten laatste weder bij hun eigen stam terecht kwamen. Ze houden het niet uit een ander leven dan dat in de wildernis. Ik heb er wel eens over gedacht om een Koeboejongetje mede te nemen en dat op te leiden tot een trouwe bediende, maar ik begreep dat het toch niet gaan zou. Hij zou van heimwee sterven of een deugniet worden. Ik kan het mij begrijpen dat de stemmen der wildernis blijven weerklinken met zoetlokkenden, machtigen klank in de harten van hen die haar verlieten; ik zelf die hier nu zoo rustig zit te schrijven in een Hollandsch kamertje met het gezicht op mijn mooi lilliputterstuintje en een stukje van den grauwen hemel daarboven, zou soms het heimweh kunnen krijgen naar Indië's wonderschoone wouden, waarin ik zoovele dagen mijns levens heb doorgebracht, waarin ik zoovele nachten heb

gesluimerd ver van de zorgen en de narigheden van het leven daarbuiten.

Heel gezellig zaten we daar, Pa Kamaret en ik, onder een glaasje wijn op den vloer van den hoogen til. Hij vertelde mij dat de Koeboes kuisch waren in hun levenswandel, dat de ouderen toezicht hielden op de deugd der jongeren. Ik had gedacht dat ze zoo maar door elkaar leefden en sliepen. Ze trouwen en elk houdt zich bij zijn eigen vrouw, elke vrouw bij haar eigen man. In den tijd dat een zeker soort wilde vruchten bij massa's rijpen worden de huwelijken gesloten. Hopen van die vruchten van een soort dat lang bewaard kan blijven, worden dan bijeengezameld en vormen het uitzet der jongelieden, die elkander zullen aannemen als echtgenoot. De formaliteiten der huwelijksvoltrekking zijn geen andere dan dat met woorden wordt uitgesproken dat die en die van nu aan zijn getrouwd, opdat allen van den stam het hebben gehoord. Kosten, die zijn aan het huwelijk niet verbonden. Men zou zoo ook weer kunnen scheiden door uit te spreken dat men nu niet meer getrouwd is. Een fraaie karaktertrek der Koeboes is het dat hun woord hun steeds heilig is. Bij een leven als het hunne komt het er veel op aan dat men afspraken behoorlijk nakomt. Van afspraken hangt soms veel af; b. v. een huisvader gaat op reis — 't doel van de reis, in de rimboe natuurlijk, is het zoeken van een plaats waar veel boschproducten zijn, veel eetbaar goed of een rijk jachtterrein — en spreekt met zijn vrouw af dat hij in acht dagen thuis zal zijn. Zijn de acht dagen om en is hij niet terug, dan is het huwelijk tusschen hen ontbonden. Zoo iets als het „vermoedelijk overlijden” dat bij ons de rechter uitspreekt als afwezig niet terugkeeren. Bij hen gaat dat echter wat eenvoudiger toe.

Als er een sterft, vertelde Pa Kamaret verder, vinden ze dat zoo verschrikkelijk, dat ze onmiddellijk verhuizen naar een andere streek der rimboe. Sterven er twee of meer kort achtereen b. v. bij epidemieën, die onder hen ook voorkomen, 't meest pokken, dan verlaten ze het oord der droefenis door eerst een eind over den grond te gaan en dan in boomen te klauteren, verder van boom tot boom gaande, totdat ze eerst een eind verder weer op den grond komen. De duivel die de ziekte bracht is dan hun spoor bijster geworden. Ze leven gewoonlijk in kleine stammen bijeen; voor te talrijke stammen zou eenzelfde boschstreek meestal niet voldoende levensonderhoud kunnen opleveren. Ze eten van

alles, zeide Pa Kamaret met een vies gezicht, Babi (varken) waarvan het vleesch hem, als Mohamedaan, een gruwel was, noemde hij het eerst, kikvorschen, hagedissen, slangen en allerlei onrein gedierte. Van olifantenvleesch houden ze niet. Voorts eten ze allerlei aardvruchten, boomwortels en boomvruchten. Planten of zaaien doen ze nooit. Vooral van dierlijk voedsel leven ze; wel het meest eten ze het vleesch van wilde varkens, die in de indische bosschen veel voor- komen; nu en dan krijgen ze ook een hert.

Prettig moet het niet zijn als men zooals zij geen vast etensuur kan stellen; ook niet als men — al is men nog zulk een groot liefhebber van de jacht — zoo alle morgen het heele leven door op jacht *moet*, vooral niet als men lijdende is aan rheumatiek. Zeide ik hierboven ergens dat de levensduur der Koeboes kort is, dat ze vroeg oud zijn, ik voeg er hier aan toe dat iemand van veertig jaar er al oud uitziet en dat een Koeboe van vijftig jaar al een zeer oud man kan heeten. Dan zijn ze zeker op en versleten. Lang te voren hebben ze gemeenlijk al last van rheumatiek. Ze zijn wel gehard tegen regen en nattigheid en kunnen ook wel tegen de indische nachtlucht die altijd vochtig en veelal ongezond is, maar het zijn menschen als wij, wat ons niet deugt deugt ook hun niet op den duur. Men moet zoo'n oude Koeboe voor het ontbijt op jacht zien gaan, men zou er medelijden mee krijgen. Met een bamboe die hij aan het einde puntig en scherp heeft gemaakt en die hem als lans dient, tevens de staf is waarop hij steunt, gaat hij krom van de rheumatiek, loopende met onhoorbaren tred het bosch in, met ledige maag, de oogen hol staande van den honger. Het hert krijgt hij niet meer; hij jaagt op klein wild, eindelijk alleen op reptielen en zulk gedierte. Zijn oogen zien ver door de rimboe heen, zijn gehoor is ongelooflijk scherp, het schuifelen van een slang en zulke zachte geluiden hoort hij al van verre. Ik ben in die dagen wel eens mede geweest met zulk een ouden jager voor het aangezicht des heeren en heb altijd de ongeloofelijke behendigheid bewonderd waarmede hij voor zijn ontbijt wist te zorgen. Dat langzaam onhoorbaar voorwaarts gaan, dat eenige stappen retireeren voor den aanval om zich zooveel mogelijk te verschuilen, dat scherpe, loerende kijken naar den prooi, dat ten slotte met gevelde lans dan weer springende voorwaarts gaan, dat dan plotseling steken, ik zou het nog zulk een jager kunnen nadoen, maar ik zou zeker niet treffen het gedierte dat hij zou raken. Kikvorschen en kleine

reptielen slaat hij met de hand, juist zoo als een kat zijn poot zou slaan op zijn prooi.

Met het vaak walgelijk ontbijt keerden we dan huiswaarts en hij maakte het gedierte schoon en roosterde het tot zijn maal. Rauw eten ze het vleesch niet, alles wordt geroosterd.

Met den puntigen bamboe staat de jonge Koeboe soms den koningstijger, daar zoo alleen in de groote wildernis met meer kans het leven te verliezen dan om het ondiep te doodden. Om juist te blijven in mijn beschrijving moet ik hier opteekenen dat in deze nederzetting vele Koeboes ijzeren lanspunten hadden, die zij van handelaren te Batoe Litjin hadden gekocht. Met die lansen steken ze niet alleen, maar als ze het wild niet genoeg kunnen naderen, gooien ze ermede. Als dan de lans in het lichaam van een groot dier, b.v. een varken dringt, dan trilt en zwiept de dunne, taaie zeer buigzame stok van den lans. Dat is een mooi gezicht, eens heb ik het gezien; dat is jagen.

Behalve met de lans weten ze zich ook van het wild meester te maken door middel van strikken die zij van rottan of plantenvezels vervaardigen en in het bosch uitzetten. Zelfs vrij groote viervoetige dieren vangen ze daarmede. Olifanten kunnen ze alleen krijgen door zeer groote, diepe kuilen te maken waarvan ze de wanden loodrecht afsteken. Ze beleggen die kuilen met takken, mos, bladeren enz., zoo dat de kuilen niet zichtbaar zijn. Menig argeloos voortgaande olifant is in zulk een kuil gevangen, waar ze hem zien af te maken dan wel laten doodhongereren. Het grove vleesch dier dieren smaakt den Koeboes niet. Ze vangen de dikhuidigen alleen om de slagtanden, die, zooals men weet, hooge waarde hebben. De Koeboes die zoo schuw zijn dat men ze om zoo te zeggen nooit kan te zien krijgen, geven als zij een olifant machtig zijn geworden die slagtanden heeft die tanden aan Koeboes die, gelijk die van den stam waartoe Pi-i en Keimbang manies behooren, handelsaanrakingen hebben met maleiers. Deze Koeboes verrekenen dan later, als zij ze hebben van de hand gezet, de waarde der tanden met hun schuwe rasgenooten. Ze krijgen dan in ruil voor hun ivoor rijst, tabak, ijzeren wapens of gereedschappen, een stuk goed, soms ook nemen ze geld aan. Hoewel er in hun bosschen veel olifanten zijn, blijft het toch altijd een tamelijk zeldzaam geval als ze er eens een krijgen.

De schuwe Koeboes drijven ook wel rechtstreeks handel met de maleiers, zonder dat deze hun handelsvrienden te zien krijgen.

De wijze waarop deze handel plaats heeft is van vrij algemeene bekendheid. De Koeboes leggen hun boschproducten als rottan, bijenwas, hars, ivoor op een plaats aan de rivieroever die voorbijvarende maleische handelaren in het oog valt en verwijderen zich dan. Nu en dan gaan zij kijken of eenig handelaar er voor hun waarde hebbend goed heeft naastgelegd. Komt de ruil hun aannemelijk voor dan verwijderen ze zich met het door den maleischen handelaar — wien het goed bekend is wat de Koeboes gebruiken kunnen en wat voor hen geen waarde heeft — als bod voor hun nedergelegde goed. Deze die ook nu en dan gaat zien neemt dan de producten der Koeboes en laadt ze in zijn prauw. Eens heb ik zulk een faktuurtje boschproducten ter ruilhandel uitgestald gezien op een plekje aan de eenzame rivier beneden Batoe Litjin.

De taal die de Koeboes spreken is een soort van verwilderd Palembangisch maleisch. Heel korte zinnnetjes kon ik wanneer ik mij daarvoor inspande verstaan; zoo begrepen zij mij ook wanneer ik tot hen sprak in zinnen van enkele woorden; werden ze wat langer dan moesten we over en weer onze toevlucht nemen tot gebaren, die het gesproken woord begeleidden en verduidelikten.

Lezen en schrijven kennen ze natuurlijk niet. Een paar malen dat hun stamhoofd, Gadjah geheeten, eens wat te correspondeeren had gehad met den controleur te A. had hij zulks gedaan middels poppetjes van bamboe. In het archief te A. had ik die poppetjes zien liggen. De laatste correspondentie tusschen mijn voorganger te A. en het Koeboehoofd had bestaan in den last des controleurs aan Gadjah om zoo spoedig mogelijk te A. te komen en het antwoord van Gadjah was geweest dat hij niet komen kon. Ze had op deze wijze plaats gehad: De controleur had hem een lans laten brengen en hij had een uit bamboe gesneden pop waarover kruiselings twee lijnen waren getrokken met den lans teruggezonden. Dat poppetje moest Gadjah voorstellen, die bij den controleur zou komen. De paar lijnen die er over heen waren getrokken beduiden het doorschrappen van den pop; 't geen beteekent dat hij niet zou komen. ('t Antwoord was redelijker dan de last). Het zenden van een lans als boodschap beteekent ook nu nog bij andere volksstammen in den indischen archipel dat dengene wien den lans wordt gezonden die dadelijk zelf moet terugbrengen. Zulk een boodschap middels een lans of zwaard houdt dan tevens bedreiging in bij niet komen.

Geheel vrij als de Koeboes zijn in hun doen en laten valt het

gouvernement hen niet lastig met belasting, ook behoeven ze geen heerdiensten te verrichten. Het zou ook te gek zijn van hen belastingen te heffen, hoewel zij, als behorende tot de inheemsche bevolking, eigenlijk wettelijk verplicht zijn om even als de overige inlanders geldelijke en persoonlijke belastingen te dragen.

Voor al in den regenmoesson als de zware tropische regens schier zonder ophouden kletteren, hebben de Koeboes het hard. Groote gedeelten hunner wouden staan dan dikwerf onder water. Toen ik een Koeboe vroeg hoe of ze het dan wel hadden, antwoordde hij mij: „sarik tjari makanan” (moeielijk om voedsel te vinden).

De eerste dagen dat we daar in de nederzetting waren, namen de Koeboes het er van. In stede van het zware, harde, moeizame leven dat ze dagelijks moesten leiden om te kunnen eten, hielden ze nu een prettige vacantie, een leventje van plezier. Zoo goed als niets uitvoeren, telkens weer getraceerd worden op een heerlijk maal van rijst en zout kunnen krijgen, niet op krenterige maar op royale wijze; in een stukje gedroogd nipahblad een sigaretje rollen van een beetje cadeau gekregen tabak, daarvan welbehagelijk te zitten rooken met lange halen, waarbij ze de tabaksrook bijna tot in den maag trokken, alvorens ze genotvol uit te blazen; op de jacht gaan zonder dat nooddrift daartoe dwong, zoo maar voor de aardigheid en in de nabijheid om aan de nieuwe kennissen die daarom verzocht hadden, eens te laten zien hoe zij, Koeboes, jaagden; babbelen en luieren, genieten van een volkomen veiligheid, van een totale absentie van alle gevaar; zich verlustigen aan al het moois dat zij zagen, al die vele dingen die beschaafder menschen gebruiken en waarvan de geweren en klewangs der politiesoldaten wel de prachtigste stukken waren, zóó mooi dat de arme jagers zonder schietgeweer er misschien 's nachts van droomden. Het waren heerlijke dagen, dagen vol genot, die hun onvergetelijk zouden blijven. Ja, zoo, zoo was het leven schoon.

Ik had schik er in dat maatschappelijk zoo misdeelden zoo tevreden waren, het was mij een genoegen de vergenoegde gezichten te zien, telkens als ik last gaf den Koeboes rijst te geven. Ik genoot bij hun gelukkig zijn in die groote vacantie, de eenige in hun leven, die zoo goed deed dat de ouden verjongden, de vrouwen opknapt en de kinderen bijkwamen.

De boodschappers die ik naar Raden Abdoel Rachman in de

naburige Djambische Bovenlanden had gezonden, waren teruggekeerd en brachten het bericht dat Raden Abdoel-Rachman zelf bij mij zoude komen in de Koeboenederzetting; hij verzocht echter een paar dagen uitstel. Het viel mij erg mede want ik had niet gedacht dat hij komen zou. Enfin we zouden zien; eerst als hij er was zou ik het gelooven en dan meteen dat hij het noodige respekt had voor de „Kompenie”, waarvan zijn meester de sultan den vasal was. Erg veel macht hebben we nooit gehad over Djambi en de Djambineezen; dat had beter kunnen zijn. In die dagen was het echter met ons aanzien en onze macht tegenover Djambi toch nog heel wat beter gesteld dan later toen het hoogste gezag over de gewichtige residentie Palembang en daarmee de suprematie over Djambi jarenlang werd toevertrouwd aan een man die reeds lang met zijn gezondheid sukkelende en half veriamd, misschien uit hoofde van vriendschapsbanden, nog lang werd gehandhaafd, en nog diende den Staat toen hij zoo ongelukkig was geworden dat hij lijdende was aan „idiotisme”. Iedereen wist dat ook buiten Palembang; die het mij het eerst mededeelde en dat woord gebruikte voor den treurigen toestand van den bestuurder, aan wien men in het belang van land en volk zulke hooge eischen van flinkheid en bekwaamheid had moeten stellen, was een arts-officier van gezondheid. Van den goeden man, den resident dien ik bedoel, spreek ik geen kwaad; ieder mensch kan ziek worden én lijden. Ik zeg alleen dat hij lang lijdende is geweest en aldoor werd gehandhaafd in zijn ambt. Er werd in die tijden, nog niet lang geleden, dan ook wonderlijk raar rond gesprongen met het bestuurspersoneel. Ik heb daar zoo wel eens 't een en ander van gehoord, doch ik houd mij niet op met al zulke praat op schrift te stellen; alle „resultaten” van het denken van den machthebbende worden door couranten publiek gemaakt onder het opschrift „Benoemingen”; de overwegingen zullen altijd ook wel edel en rechtschapen zijn geweest. En Djambi, nu ja dat zal wel terecht komen; de couranten vertellen van een ophanden zijnde expeditie, die nu erg noodig blijkt te zijn. Dan zal Djambi wel eens op zijn plaats worden gezet en verandering komen in den ten slotte onduelbaar geworden toestand, waartoe door overmoed en gebrek aan eerbied van een inlandsch vasal ons bracht. Nu het eenmaal zoo ver is moeten komen, geven wij Nederlanders en Indiërs ons geld en het bloed der onzen.

In de wouden der Koeboes vindt men groote, hooge boomen,

die den indruk maken te zijn zeer schoon en die vuile, wrange vruchten dragen; de boomstam zelf neemt het beste der levenssappen, die voor het geheel waren, voor zich en wordt mooi, recht, hoog, sterk en schoon en staat hoog opgericht als een pronkstuk in de omgeving. Die groote boomstam ziet men en zegt die is mooi; welke vruchten hij draagt daar ver in de hoogte, verscholen tusschen de bladeren, zien alleen zij die de moeite nemen en de gelegenheid en het verstand hebben ze te willen kennen. Aan de vrucht kent men den boom, zeggen zij; en achten den hoog opgerichten schoonschijnenden tronk, die alleen zich zelve en zijn bladeren voedde met de beste sappen, zonder waarde.

Van zulk een boom, een der schoonste woudreuzen die mijn aandacht trok om zijn machtigen tooi, toonde een Koeboe mij eens de vruchten en wierp ze ter aarde. Ook onder de menschen zijn er als deze boom onder de boomen, zeide ik. De Koeboe begreep mij niet. Een mensch die was als deze boom zou hij en de zijnen verachten. Boomen waren zoo, menschen niet. Het was de opvatting van zijn onbedorven ziel, hij bleef erbij en was heel wat gelukkiger dan wij die oceanen vol ondeugd en vuil zien en begrijpen vanwaar al dat vuil komt.

Doch laten we niet verder spreken over een boom die al heeft opgehouden vruchten te dragen; ook niet over bestuurszaken; wat verknoeid is, is verknoeid, wat dan ook de reden zij. We gaan nu denkelijk Djambi de broek opnestelen zooals onze voorvaderen in Indië dat zouden noemen, vinden het jammer van het bloed en van het goud dat het moet kosten en wij spreken er hier niet verder over. Liever zou ik tot opsiering van mijn verhaal nu eens iets vertellen dat wat romantische kleur heeft, wat van liefde en poezie, minneleed en liefdestrijd. Kembang manies was mooi en bevallig genoeg om voor heldin te dienen, doch ze kan zoo'n heldin niet zijn.

Daar was anders liefdestrijd, minneleed en verlangen naar teederheid genoeg in de nederzetting. Bijna iedereen was verliefd op de Koeboe-jonkvrouw, jonge pradjoerits smeekten niet met woorden maar met een uitdrukking van begeeren op hun gelaat om een liefdesblik uit de schoone fluweelen oogen van Kembang manies, de oude Naher met zijn ontvlambaar hart had reeds voor zich zelf avances gedaan, doch ze wilde niets weten van den langen mageren slungel met zijn reeds grijzend haar. Zijn

leven was één leven van liefde geweest, maar niet van zulke liefde als men in romans beschrijft; aan een gebroken hart zou Naher niet sterven; luchthartig zette hij zich over deze liefdes tegenspoed heen en daar zijn ziel en zijn lichaam behoefte hadden aldoor te minnen, richtte hij, bij gebrek aan een ander doelwit een van de vele pijlen die Amor hem had geschonken op Pi-i, die wel gediend was van de attenties van den vroolijken snaak. Liefde is liefde, hetzij ze woont in de marmeren zalen der paleizen dan wel in de wildernissen der Koeboes. Liefde is liefde, in het avondland en in het morgenland, in de harten van blanken, bruinen en zwarten. Overal tracht ze te komen tot een en hetzelfde doel. Maar de liefde van den Oosterling is niet zooals men die in romans beschrijft, (al doet men dat wel), die liefde heeft een veel geheimmer leven. Het ongehuwd blijven van vrouwen komt zelden voor, lange engagementen als in Europa zouden den hartstochtelijken Oosterling te lang zijn; vrijen waarbij men elkander kust en liefkoost zonder meer is schier onbestaanbaar; met anderen spreken over de geliefde doet de Oosterling niet. „Als ze elkander krijgen” eindigt naar ouderwetschen trant de roman, de heele roman handelt dus over alles wat vóór de vereeniging gebeurt. Hoe wil ik hier nu iets romantisch verhalen van allerlei het huwelijk voorafgaand lief en leed dat niet bestaat. Is er dat in zeldzame gevallen, dan loopt alles zoo kort en bondig af dat er geen romantisch verhaal van zou zijn te maken. Hoe kan er stof zijn voor romantiek bij een volk waar het als niets buitengewoons geldt dat een man 's avonds in een dorp komt en dienzelfden avond nog wettig gehuwd is met een vrouw die hij in den middag van dien dag nog niet wist dat bestond — ik weet van veel zulke huwelijken als op dienstreizen lieden van mijn gevolg zoo snel trouwden. Hoe kan men over liefde en poezie schrijven, van levens, waarin het kan voorkomen, gelijk het mijn inlandsche schrijver eens overkwam, dat men in één etmaal weduwnaar wordt, wettig scheidt, trouwt en nog met een vierde dame geëngageerd raakt. Zulke harten hebben een andere poezie dan de onze; ze beminnen anders; ze zijn gauw verstaald. Dus er is niets van te maken. Passie is er genoeg, ook bij de lieve Kembang manies, haar veerkrachtige gang, haar mooie oogen, haar gelaat, haar wezen, haar heele lichaam alles spreekt van passie. Poesie is er te weinig. Het romantisch verhaal dat ik zoo gaarne had willen geven moet dus achterwege blijven.

Hoe vreemd het klinkt, ik verveelde mij niet in de drie weken die ik bij de Koeboes doorbracht. Voor mijn eten droeg ik veel zorg en bemoeide me veel met de toebereiding ervan. De lekkere vette wilde duiven die ik schoot braadde ik soms zelf, of bakte met veel zorg beafstuk van het haasje van een hert dat men geschoten had. Nu en dan las ik wat, en dagelijks ging ik het bosch in op de jacht. Ik nam dan altijd een paar lui, waaronder een Koeboe mede. Toen Koeboes ons waren komen berichten dat er een groote kudde olifanten in den omtrek rondzwierf, gingen wij er op uit, doch we zagen ze niet. Drie dagen lang gingen we telken dag er vroeg op uit en keerden 's avonds terug. We gingen dan ver het bosch in, vele uren ver. Sporen van olifanten zagen we wel; we zagen hoe ze het bosch hier en daar hadden vernield, de plekken aan de boomen waar ze de reuzenlichamen hadden geschuurd en de formidabele excrementen. De olifanten zagen wij niet. Ik begon er den brui aan te geven en besloot in den namiddag van den derden dag om terug te keeren. Op onze terugtocht kwamen een paar Koeboes ons mededeelen dat de olifanten er waren. Ze zouden ons brengen op de plaats waar zij ze in een groote kudde hadden bijeen gezien. Toen we dicht bij die plaats waren, doch nog niet zoo dicht dat we de dieren zien konden, maakten we uit wie mede zouden gaan, want we waren met een nog al groot gezelschap bijeen. We vonden het 't beste dat al die lui daar maar bleven en dat alleen Pa Kamaret, M. Singa, een politieoppasser, een erge flinke kerel en een hoofd dat van A. met mij was medegekomen er met mij heen zouden gaan. Naber die ik altijd meenam als ik zoo lang uitging, omdat hij aangenaam, vroolijk gezelschap was niet alleen, maar omdat hij de dames in de nederzetting te veel courtiseerde, wilde ook mede. Het hoofd waar ik zoo even over sprak heette Tenang. Hij was vroeger olifantenjager van beroep geweest; had ook al eens met een paar Engelschen als leidsman in de bosschen van Palembang. rondgezworven om olifanten te schieten. Hij was een fameus jager en een heel goed schutter. Een zijner handen was wat misvormd door een jonge olifant wiens moeder hij had neergelegd. Dat jong had hij gevangen en naar Singapore laten brengen, waar het verkocht was. Nu zagen we onze olifanten door het bosch heen. Ze graasden, speelden en maakten een eigenaardig geluid dat men trompetteren noemt. Dan schudde de aarde om zoot te zeggen. Bang was ik niet, maar het maakte toch wel indruk op mij. Langzaam en voorzichtig

schreden we voorwaarts, achter elkander gaande. Tenang ging vooraan. Een klein doch zeer deugdelijk geweer dat hij van een Engelschman ten geschenke had gekregen, droeg hij onder den arm. Rustig en kalm schreed hij voort. Hij deed of hij thuis was en hij was hier ook thuis in het bosch bij de olifanten. We zagen daar vlak bij ons naar mijn schatting wel een dertigtal olifanten. Ik had ze misschien wel kunnen tellen, maar daarvoor was ik, eerlijk gezegd, niet genoeg op mijn gemak. Ik zag voor het eerst de groote dieren in het wild en zoo iets maakt wel impressie; toch trilde ik bijna van genot, van het eigenaardig, hoog genot dat de jacht geeft.

Voor ik goed op mijn gemak was en kon gaan denken wat nu te doen, zag ik Tenang aanleggen en knalde zijn schot. In de eenzame rimboe weergalmdde het geluid plechtig, statig, indrukmakend op 's menschen ziel. De olifanten met hun zeker niet zwakke zenuwen schrokken er van. Ze begonnen te vluchten, gelukkig den kant op van ons af. Twee schoten volgden dra het eerste schot. Een reusachtige olifant zag ik, nadat hij een paar schreden had gedaan, vallen, neen hij viel niet, hij zonk tot halverwege zijn lichaam in een moeras. Tenang zeide kalmpjes en met een tevreden gezicht: soedah mati (hij is dood).

Met sprongen liep ik er heen en bij het lichaam gekomen was ik in het oogenblik dat Tenang, de kenner, zeide, hij is dood, op den rug geklommen van het dier, dat voor twee derde van zijn hoogte in het moeras was verzonken. Waarom ik dat deed weet ik niet. Dat weet ik wel dat toen ik op den olifant zat ik bemerkte dat mijn witte jas en pantalon voor een goed deel rood waren gekleurd van bloed. Ik prikte met een toembalada, een mooi Palembangsch dolkje, in de rughuid van 't kadaver. Knap ging het en het dolkje was in tweeën gebroken. Aan mijn dolligheid kwam spoedig een einde. Ik bedacht dat het al laat was en dat we maar gauw moesten terugkeeren. Ik sprong van het beest af naar den kant waar de grond vast was en beval den terugtocht. Nog een oogenblik stonden we zwijgend te kijken, bewonderende het kranige schot des jagers. Achter een der reuzen-ooren waren drie kogelgaten die ik met de hand kon bedekken, zoo dicht waren ze bijeen. De avond begon te vallen. Daar zijn oogenblikken in het leven die men nooit vergeet. Voor mij was een dier oogenblikken dat toen we daar stonden diep in het plechtig stille bosch bij het reuzenkadaver, half verzonken in het somber-

stemmend moeras, en de schaduwen der nacht het woud gingen verduisteren. Toen we weggingen van die open plek, keek ik, eer het bosch alles aan ons oog ging onttrekken, nog een paar maal om, naar de plek van ons machtig jachtvermaak. Wat zal daar feest worden gevierd, zeide Tenang op onzen terugtocht, die niet zonder moeite en gevaar was. Hij bedoelde dat dien nacht reeds de dieren der wildernis daar zouden bijeen komen om zich te verzadigen aan het doode aas. Behalve de herbivoren zou daar alles present zijn van den koningstijger af tot de mier toe. Wilde stemmen zouden weerklinken als een orkest der woestheid door het woud, menigeen zou afdeinzen voor den sterkere, zou misschien het leven laten en na een paar weken zou er niets meer te vinden zijn van den kolos dan hier en daar afgekloven beenderen en schonken, schoon en wit als waren ze door menschenhand gereinigd.

Doodmoe kwamen we in den nacht thuis. Ik dankte God dat we er waren. De paar arme hutjes om het schoongemaakte pleintje daar ver in de bosschen, ver van alle menschelijke beschaving, maakten op mij een allerprettigsten indruk. Het groote wachtvuur midden op het pleintje, de lantaarn voor mijn duiventil, enkele lampjes (bamboes waarin damar (hars) brandde) lichtten mij vroolijk en vriendelijk toe. Na den langen tocht door het eenzame donkere woud voelde ik zoo iets als „hier is het leven”. De waarde van alle dingen hangt veel af van het standpunt waarvan men ze bekijkt en den toestand waarin men op dat oogenblik verkeert. Moe was ik, maar ik was gelukkig en tevreden als een mensch maar zijn kan.

Heerlijk sliep ik tot laat in den morgen. Al die velen om mij heen hielden zich stil; het waren zoete kinderen, die mannen die koningstijgers en olifanten durfden staan. Ze respecteerden den hoofdman ook in zijn slaap.

's Middags kwam zoo waar Raden Abdoel Rachman aanzetten. Hij had veertien mannen bij zich, allen welgewapend als hij. Toen ze aankwamen schatte ik vluchtig hun macht en hun kracht, want ze waren van een valsch, gemeen ras; altijd tot alles in staat. Wilden ze soms wat tegen ons ondernemen, ze konden hun gang gaan. Eigenlijk zou ik om eerlijk op te biechten zoo iets toen wel hebben gewild. We zouden hun „une bonne raclée” hebben toegediend. Doch het was met een glimlach op het gelaat,

die grijnzend was doch vriendelijk moest heeten dat Abdoel Rachman mij naderde en diep buigende voor mij kwam staan. Zelden of nooit in mijn leven heb ik iemand gezien met zulk een ongunstig voorkomen. Op zijn leelijke, magere apentronie lagen alle groote ondeugden gestempeld. De hebzucht, de wreedheid, de dierlijke wellust woonden naast de andere ondeugden in de vuile ziel van dat door zwaar opiumgebruik en onmatig zinnelijk genot verliederlijkt en versleten mensch. De kleine, waterige met bloed oeloopen oogen waren één valsheid.

Het was een van die hoofden zooals men ze in maleische Vorstenstaatjes meer vindt, wier levenspad zich door niets anders teekent dan door kwade, slechte daden en die zich nog een air van deugd weten te geven door stipte waarneming van de plichten van een juist in hun smaak vallenden fanatieken godsdienst. Hij was zoo gelukkig mij te ontmoeten, zeide hij, hij had altijd veel van de „Kompanie” (van het Nederlandsch gezag en van de Hollanders) gehouden, op zijn medewerking wanneer de Koeboes hulp noodig hadden kon ik altijd rekenen. Toen hij gehoord had dat lieden van zijn volk de Koeboes molest hadden aangedaan door hen in gijzeling te houden voor schulden had hij de daders gestraft, want zelfs die aanhouding voor schulden gedoogde hij niet. Al waren het Koeboes, het waren gouvernements onderdanen en dezulken zou in zijn landschap geen kwaad geschieden.

Ik nam zijn leugenachtige, vleiende praat maar aan voor wat het was en antwoordde hem beleefd maar zeer nadrukkelijk dat ik hem verantwoordelijk stelde wanneer er verder iets, wat ook, mocht gebeuren, dat den Koeboes leed berokkende. De sultan zou hem daarvoor straffen, daar stond ik voor in. Dat ik van zooverre was gekomen om de Koeboes te beschermen was bewijs genoeg dat wij het ook met deze onderdanen goed meenden en dat wij over hun waakten tegen over kwaadwilligen. Ik liet een der bivakken van het volk ontruimen daar buiten het pleintje; hij en de zijnen konden daar verblijven tot ze zouden terugkeeren den volgenden dag. Een gedeelte van mijn volk moest zich dus weer legeren op het plein en de Koeboes waren zoodoende ook beter beschermd voor 't geval de onbetrouwbare deugniet iets tegen hen wilde ondernemen. Ik zorgde dat er behoorlijk gewaakt werd. Den volgenden dag trok hij weer af met de zijnen. Kwaad had hij niet durven uitvoeren; wel had hij nog pogingen aangewend om middels allerlei mooie beloften

het schoone Koeboemeisje tot vrouw te krijgen bij al de vrouwen die hij al had. Voor zijn vertrek had ik hem nog eens met den toorn des Sultans bedreigd; zóó, dat hij overtuigd was dat het slecht met hem zou afloopen als hij de Koeboes weer kwaad deed en had hem gezegd van Kembang manies af te zien daar zij beloofd was aan een jonkman die dezer dagen haar man zou worden. Dit laatste was nog niet waar, maar het zou toch eerlang wel de waarheid worden. Ik was blij dat het nare terugstuitende wezen weer weg was. Voor de Koeboes meer vertrouwend op de wapens van mijn politiepersoneel dan op het woord van den trouweloozen Djambinees, besloot ik om pradjoe-rits in de nederzetting achter te laten en na een paar weken telkens een man of vier te laten terugkeeren. Den Koeboes gaf dat een heele gerustheid voor hun veiligheid en ik kon merken dat zij er zeer dankbaar voor waren. M. Singa zou den Pradjoe-rits van uit Batoe-Litjin een voldoende voorraad rijst zenden waarvoor ik hem het noodige geld had gegeven. Nog twee dagen bleef ik in de nederzetting. Den avond voor mijn vertrek gaf ik op het pleintje een diner waartoe alle Koeboes groot en klein waren genoodigd. Het was een copieuse maaltijd voor hun, want ze konden zoo veel rijst eten als ze wilden; op een beetje zout en een enkele lombok (spaansche peper) werd niet gezien, ook lekker vleesch was er in overvloed want men had dien morgen een vette tenoh (tapir, een groot viervoetig dier dat wat heeft van een rund, meer nog van een varken) machtig weten te worden. Na het diner, zoo maar op den grond van het pleintje gehouden, sprak ik, wijl zij allen bijeen waren, een paar vriendelijke woorden, zeide dat de Kompanie hun steeds zou beschermen en dat als ze hulp en raad noodig hadden ik, M. Singa en ook de oude Pa Kamaret hun gaarne wilden blijven bijstaan. De korte woorden die ik sprak werden niet beantwoord, maar het goedkeurende gemompel dat er op volgde gold als dank. Later in den avond werd er nog eens gedanst en toen was de pret uit. Wie weet of ze wel ooit weer zouden dansen want in hun leven is geen plaats voor vroolijkheid en pret. Aan Pi-i en Kembang manies gaf ik als een klein souvenir, ieder een Mexicaansche dollar. Ze konden die bewaren als een herinneringspenning aan de historische gebeurtenis dat de kontroleur bij de Koeboes was geweest.

Naher verzocht gekscherende aan die beide dames of ze hem nooit wilden vergeten, waarop beide, ook het mooie Koeboemeisje,

antwoordden dat ze altijd aan den heer Naher zouden denken. Nog een nacht in mijn hoogen til en mijn logies bij de Koeboes was uit. Ik geloof wel dat ik de eerste Europeaan ben geweest — zoo niet de eenige tot nu toe — die bij de Koeboes in hun wouden ben verbleven en ik hoop dat ze geen onvriendelijke gedachtenis hebben behouden van den eersten Europeaan, waarmede ze kennis hebben gemaakt.

Eindelijk, na drie en twintig dagen in de nederzetting te zijn verbleven, namen we de terugtocht aan en werden een heel eind weegs uitgeleide gedaan door de Koeboes, mannen, vrouwen en kinderen. Ik ging terugkeeren naar eene woning waar geen levend wezen mij vriendelijk zou te gemoet treden, waar neerdrukkende eenzaamheid mij wachtte. Toch was ik verlangend naar mijn unheimisch thuis wyl zeker daar heel wat brieven zouden zijn aangebracht, want er waren twee, drie mails in dien tijd aangekomen die berichten zouden brengen uit de buitenwereld, ook brieven van hen daar ver over de zee, die ik zoo lief had, van een vroolijk prettig thuis, waar het maar goed was dat men zich niet kon voorstellen hoe ellendig en verlaten ik daar te A. zat.

We marcheerden flink door en weer zag ik telkens, als ik bij wat open terrein eens omkeek, de menschenmassa zich als een groote, kronkelende slang voortbewegen. Bijzondere ontmoetingen hadden we niet, al wat leefde in het bosch ging bij tijds op de vlucht als wij naderden. Er was een aangename stemming onder den troep. Pa Kamaret was erg monter en opgewekt. Dikwijls riep ik hem en liet hem vlak voor mij marcheeren om eens een praatje met hem te maken. We sliepen weer in de hutten die wij op de heenreis hadden gemaakt nadat we ze wat in orde hadden gebracht. M. Singa zeide mij dien avond in dat bivak dat hij wel de bescherming der Koeboes op zich wilde blijven nemen, dat hij zou doen wat hij kon om van de wilden menschen te maken, dat hij het zou zien gedaan te krijgen langzamerhand dat ze zich beter gingen kleeden en beter voeden, niet altijd maar met „daging” (vleesch) maar met rijst en dat ze hun woningen ook beter maakten. Om daartoe te komen had hij mijn machtigen steun noodig en verzocht hij mij daarom last te willen geven dat de Koeboes moesten besneden worden; „soepaja di djadi djinak” (opdat zij tam zouden worden) voegde hij er aan toe. M. Singa belijdde het Mohammedaansche geloof en zooals men weet

bestaat bij de Mohammedanen evenals bij de Joden de besnijdenis. Hij was zeker geen fanatiek Mohammedaan, minder uit godsdienstijver deed hij dat voorstel dan uit zucht aan de Koeboes van nut te zijn. Hoe kon daar orde zijn in een maatschappij waar de besnijdenis niet eens bestond, zal hij in zijn eenvoud wel hebben gedacht. De Maleiers zijn besneden en beschaafder dan de Koeboes, deze zijn niet besneden en onbeschaafd, ergo is voor beschaving besnijdenis noodig. Dit stond bij hem vast, het was noodig en daarom had hij mij kort en bondig gevraagd dat ik het machtwoord zou spreken. „Dat zij allen besneden worden”. Het speet mij zijn goede bedoelingen te moeten contrariëeren, maar zulk een bevel te geven, dat vermocht ik niet. Pa Kamaret en ook Naher vonden het een prachtig, diepzinnig idéé van M. Singa, doch ze steunden het niet.

Ons verhaal spoedt ten einde. Kon ik het hier besluiten, mij ware dan gespaard een mededeeling van droeven aard; van iets dat mij toen erg heeft aangedaan en dat mij nog dikwijls in mijn leven in de herinnering is gekomen.

Toen we den tweeden dag der terugreis weer prettig en opgewekt voortmarcheerden — ik had nog wel een paar dagen zulke de gezondheid sterkende wandelingen willen maken — kwamen een paar man der voorhoede op mij af en vertelden dat Pa Kamaret door een slang was gebeten. Algemeen verschrok men bij het bericht van het onheil den door elkeen beminden man overkomen. Een oogenblik later was ik bij de halthoudende voorhoede en daar zat Pa Kamaret op den grond met de hand om den enkel van een zijner beenen. Met zijn dolk had hij een sneetje gegeven in zijn vleesch op de plaats waar hij door den slang was gebeten en drukte hij het bloed uit de wond. Hij deelde mede dat hij zich even in het bosch had afgezonderd en toen daar was gebeten door een kleine slang die hij nog even had gezien, maar niet duidelijk genoeg om zeker te weten welk soort het was. Meer hooren wegschuifelen dan gezien had hij het ongedierte. De omstanders zeiden dat de beet onbeduidend was geweest in zooverre dat de wond er had uitgezien als een paar heele kleine puntjes of sneetjes waaruit bijna geen bloed was gekomen. Mijn hoop dat de slang een niet giftige kon zijn geweest zag ik teleurgesteld door de vreeselijke pijnen die Pa Kamaret nu kreeg en die zijn trouw, eerlijk gelaat deden vertrekken. Hij kon niet meer zitten maar viel achterover op het pad. Kreunend van pijnen vroeg hij

om kruit. Ik begreep wat hij daarmee wilde en hoewel tot mijn diep leed overtuigd dat niets hem helpen kon, verzette ik mij niet tegen zijn wensch en zag het aan dat men op de wond buskruit schudde en dat aanstak. Aan het door pijn verwrongen gelaat van onzen braven reismakker zag ik nog dat hij hoopte op de gunstige uitwerking van het kruit, doch het was alles te laat. Zijn lichaam trilde van de pijn, zijn gelaat begon een leelijke klenr aan te nemen, de oogen stonden als zouden ze zoo uit de kassen springen. Hij leed geweldig, doch hij leed het als man, met de berusting van den Oosterling in Godswil. Geen noodeloos kermen of klagen, zelfs bij dit folterend leed, bij dit helse lijden. Zijn zoon, Kamaret, zat naast hem gehurkt op den grond en wreef de borst van zijn vader. Daar had hij het benauwd, daar ging het om het hart, om het leven. De zoon weende niet, maar de hoogste liefde en eerbied voor den vereerden vader sprak uit zijn heele wezen. Allen begrepen nu dat het einde van onzen leidzman was gekomen; allen waren diep getroffen, tranen zag men niet, maar menige zucht werd gehoord. Het einde was daar; met een blik op zijn kind en met de hand trachtende te wijzen in de richting van Batoe Litjin, waarop de zoon herhaaldelijk sterk bevestigend knikte ontvlood de brave ziel het lichaam. Ik boog mij over hem neer en drukte de hand van het lijk; het was mij een onweerstaanbare behoefte. Diep verslagen stonden wij allen een oogenblik daar op die onzalige plek, niemand sprak. Toen maakten we een doodsbaar en droegen daarop het lijk van Pa Kamaret naar de plaats waarheen hij had gewezen toen hij den doodsnik gaf. Geen woord werd gesproken op den langen tocht tot Batoe Litjin. Dienzelfden avond laat brachten we bij het licht van den schoon fonkelenden indischen sterrenhemel Pa Kamaret bij zijne vaderen ten grave en met rouw in het hart, diep verslagen over het treurig ongeval ondernam ik in mijn prauw de terugtocht over de rivier die als een eindeloos zilveren lint lag uitgerold tusschen het duister van de smaragde met bloemen getooide wouden.

Twintig jaar later, voer ik met een stoomboot van Palembang naar de Bovenlanden. Telkens na eenige uren stoomens moesten we een of andere kampong aandoen, om hout te laden, dat in alle kampongs bij groote hoeveelheden gereed lag, want alle stoomscheepjes die de groote rivieren van Palembang bevaren,

worden met hout gestookt. Terwijl we bij een dorp dat behoorde tot de afdeeling die ik als controleur bestuurd had, in de dagen toen ik den tocht naar de Koeboes had gemaakt, bezig waren onder veel dooreen geschreeuw en herrie van de als een troep mieren door elkaar krioelende inlanders hout in te nemen, zag ik daar vlak bij onze boot een paar handelsprauwen (vaartuigen) aan den wal gemeerd liggen. De opvarenden keken van hunne prauwen naar de spoedbeduidende herrie en drukte. Een hunner herkende ik; ik keek nog eens goed, het was werkelijk Maharadja Singa. Ook hij scheen mij dadelijk te herkennen, maakte in zijn prauw een diepe buiging en een soort van militair saluut met beide handen tegelijk en verdween in het roefje van de prauw. Na eenige oogenblikken kwam hij netjes gekleed daaruit te voorschijn en spoedde zich aan boord van mijn steamertje. Ik vond het erg aardig den ouden reismakker in de bosschen der Koeboes terug te zien. Ik gaf hem flink de hand en liet hem plaats nemen, waaraan hij voldeed door op het dek dicht bij mij op de inlandsche wijze te gaan zitten. Aan zijn gezicht kon ik het zien dat hij het prettig vond mij weer eens te ontmoeten, zijn gelaat blonk daarbij van genoeg over de eer hem aangedaan door ten aanzien van velen zoo hartelijk en vriendelijk te worden ontvangen door den in zijn oog zoo hoogen heer Assistent-Resident. Hij deelde mij mede dat hij met een vlot naar Palembang was geweest, om daar boschproducten te verkoopen, dat hij goede zaken daar mede had gemaakt, ook het vlot had van de hand gezet (terug gaan de vlotten nooit) en thans als passagier in een handelsvaartuig op de terugreis was naar zijn dorp, dat zooals we weten is gelegen dagen ver stroomopwaarts van een zijrivier der breede Moesi-rivier waar we thans lagen. Toen hij mij mededeelde dat de zoon van Pa Kamaret met hem de reis had gemaakt en thans ook aan boord was der prauw verzocht ik hem Kamaret te gaan roepen. Ik beëindigde mijn rijsttafel met van het gereed gezet zijnde dessert een paar manggis te eten en schonk mij nog een glas wijn in. Ook M. Singa en Kamaret gaf ik elk een glas wijn en zoo zaten we daar nog een heelen tijd te praten over de „days of yore” zooals Byron zou zeggen. Het deed mij goed daar zoo met hen te zijn, en in gedachten nog eens te herleven de aangename dagen van mijn jeugd, die ik daar ver in de wouden met hen had doorgebracht. Kamaret herinnerde mij door zijn gelaatstrekken aan het flinke gedecideerde voorkomen van

den ouden Pa Kamaret met wien ik in de nu lang vervlogen dagen ook zoo aangenaam had zitten praten onder een glas wijn. Mijn gasten vertelden mij dat de Koeboes van den stam van Pi-i en Kembang manies heel wat waren vooruitgegaan in beschaving, zoo zelfs dat ze al hoofdelijke belasting betaalden aan het Gouvernement van Nederlandsch Indië evenals de Maleiers. In antwoord op mijn vraag aan M. Singa hoe het stond met zijn lievelingsdenkbeeld waarvan de verwezelijking alleen de ware beschaving kon brengen, deelde hij mede dat ze nog niet besneden waren. De andere Koeboes in de bosschen waren nog even als vroeger; hun levenswijze even als toen; geen verandering was er in gekomen. Van de Koeboes die ik in de nederzetting had gekend vertelden ze toen ik belangstellend naar hen vroeg dat Gadjah — het stam hoofd — was overleden in de rimboe, dat Pi-i in der tijd spoorloos verdwenen was, en dat de schoone Kembang manies door een tijger was verscheurd geworden. Vreeslijk, ontzettend droevig einde van het leven der schoone, lieve bloem. Omstandig vertelden ze mij het korte drama dat daar in het donkerste van het woud was afgespeeld niet lang nadat ik de afdeeling A. had verlaten en waarover haar geheele stam bitter had geweend. Kembang manies was gehuwd met een flinke, knappe jongeling die in haar stam was opgenomen en was met dezen dadelijk na hun huwelijk het bosch ingegaan om daar ongestoord eenigen tijd door te brengen alleen met hun beiden in een streek die hij reeds lang te voren had uitgekozen. Na een paar weken waren daar Koeboes in die streek geweest en hadden de schoone Kembang manies dood gevonden, wonden had ze bijna niet. De koningstijger had haar klaarblijkelijk van achteren besprongen en met een slag zijner pooten den nek gebroken. Haar man vonden ze vlak bij haar lijk. Dood was hij niet; ook maar weinig gewond, maar voor zijn leven ongelukkig daar hij voor altijd stom was geworden in zooverre ten minste dat hij niet dan heesch klinkende korte geluiden kon uitstooten en dat hij in een sufheid als van een idioot verder scheen te moeten voortleven. Kamaret had den eertijds flinken jonkman meermalen in zijn ellendigen toestand ontmoet. Het kadaver des koningstijgers hadden de Koeboes zien liggen op de plek waar dat ondier een einde had gemaakt aan het lieve, jonge leven van de bloem der wouden. Van den grond hadden de Koeboes de met bloed bevelkte vlijmscherpe inlandsche dolk van den door

Kembang manies beminden man opgeraapt en begrepen hoe het korte treurspel was begonnen en afgespeeld.

Toen de kapitein mij kwam zeggen dat men met houtladen klaar was en we dus konden vertrekken ging Kamaret vlug van boord en was in een oogenblik terug met een zeldzaam schoone stok, een Semamboeh, mooi als er maar weinig waren, die nog aan zijn vader had toebehoord.

Hij bood mij die aan. Het zal mij een dierbaar souvenir blijven, dat geschenk van Kamaret en eenmaal zal het mij steunen bij de schreden van mijn ouderdom. De stoomfluit gilde, de touwen werden losgemaakt en ik drukte mijn oude rimboevrienden voor het laatst de hand. Groet de rimboe van mij en als gij weder bij onze Koeboes komt breng hen de groeten over van den vroegeren kontroleur die eens zoolang in hun nederzetting verbleef en die hun heil en geluk toewenscht,

Later, nu nog kort geleden, heb ik nog dikwijls Koeboes ontmoet in de wouden ver ten westen van die waarheen Pa Kamaret mij heeft geleid. Over de ontmoetingen met die Koeboes, die nog in veel meer primitieven staat verkeerden dan die waarmede wij nu kennis hebben gemaakt, stel ik mij voor later eens een en ander mede te deelen.
